

Проблеми цивільного та господарського процесу

Новітні позиції суду касаційної інстанції щодо відмови у відкритті апеляційного провадження

Гусаров К.В.,

*кафедра цивільного процесу Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,
доктор юридичних наук, доцент*

20 грудня 2011 року прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства». Цей нормативний акт набрав чинності 14 січня 2012 року. Поряд із внесенням суттєвих змін до порядку перегляду рішень місцевих судів судами апеляційної інстанції, окремі норми вказаного нормативного акту є принципово новими та такими, що встановлюють нові процедури апеляційного провадження. Серед них можна назвати встановлення на законодавчому рівні підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження.

Така процедура не була раніше відома цивільному процесуальному законодавству. На відміну від касаційного провадження, правила апеляційного перегляду судових рішень не встановлювали підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження. Це викликало необхідність висловлення правових позицій Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ як судом касаційної інстанції відносно особливостей застосування у судовій практиці тієї чи іншої підстави для постановлення ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження.

Такі позиції висловлені, зокрема, у Інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо деяких спірних питань застосування процесуальних норм у зв'язку із змінами до Цивільного процесуального кодексу України №4-183/0/4-12 від 13.02.2012 р.¹ Пунктом 5 вказаного листа суд касаційної інстанції надає відповідь про особли-

вості застосування повноваження щодо відмови у відкритті апеляційного провадження незалежно від поважності причин пропуску строку апеляційного оскарження, якщо апеляційна скарга прокурора, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування подана після спливу одного року з моменту оголошення оскаржуваного судового рішення. На нашу думку, вищий судовий орган системи судів цивільної юрисдикції цілком справедливо відмічає про припинальний (преклюзивний) характер вказаного строку і зазначає про неможливість його поновлення. В процесуальній літературі відмічається про необхідність обмеження прокурора та інших посадових осіб держави у реалізації ними права оскарження судових рішень не залежно від участі у розгляді справи судом першої інстанції. Недоцільність надання прокурору, який не приймав участі у розгляді справи судом першої інстанції, права оскаржувати судові рішення в апеляційному порядку, кореспондується із закріпленими у ст.11 ЦПК України диспозитивними засадами цивільного судочинства, оскільки воля прокурора на оскарження судового акта може не збігатися з волею на дану процесуальну дію матеріально та процесуально заінтересованих осіб.¹

Виходячи з вищевказаного вважаємо справедливою встановлення підстави для відмови у відкритті апеляційного провадження, визначеної абз.3 ч.3 ст.297 ЦПК України як таку, що спрямована на реалізацію диспозитивних засад цивільного судочинства. І суд касаційної інстанції на цій підставі шляхом системного аналізу норм процесуального права не прийшов до протилежного висновку щодо відсутності припинального характеру у можливості поновлення строку апеляційного оскарження зазначеним посадовим особам.

В той же час не можна погодитись із висновками, викладеними у п.7 вказаного Інформаційного листа відносно можливості поновлення чи відмови у поновленні строку апеляційного оскарження для осіб, які не приймали участі у розгляді справи місцевим судом, але у рішенні вирішено питання про їх права та обов'язки. Аналогічним чином подібні питання вирішувались у п.8 Постанови Пленуму Верховного Суду України №12 від 24.10.08 р. «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку».²

¹ Курс цивільного процесу: підручник / В.В.Комаров, В.А.Бігун, В.В.Баранкова та ін.; за ред. В.В.Комарова. - Х.: Право, 2011. - С. 840, 841

² <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/3D61C3A8CCC4721DC22574FD004F9A27?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=3D61C3A8CCC4721DC22574FD004F9A27&Count=500&>

¹ http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.html

Уявляється спірним положення вказаних документів відносно права судді-доповідача відмовити у прийнятті апеляційної скарги на підставі прямої норми процесуального права – ч. 1 ст. 292 ЦПК України у разі, якщо права апелянта, на думку судді-доповідача, не порушені у рішенні суду першої інстанції.

Вважаємо, що питання про те, порушені чи ні права особи у рішенні суду першої інстанції, що оскаржується, вкрай ускладнено вирішувати на етапі відкриття апеляційного провадження. Тому, на нашу думку, такі висновки суд апеляційної інстанції має робити після розгляду апеляційної скарги по суті.

Дослідження альтернативних найменувань третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, за допомогою спеціальних методів наукового пізнання

Бичкова Світлана Сергіївна,

Національна академія внутрішніх справ, доктор юридичних наук, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу

Ухвалене судом за результатами розгляду спору між позивачем і відповідачем рішення може вплинути на правове становище інших осіб, зачепити їх свободи чи інтереси, порушити їх права або стати підставою для пред'явлення до них регресного позову. Для недопущення зазначеного у справах позовного провадження можуть брати участь треті особи – суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у цивільну справу для захисту своїх суб'єктивних прав, свобод чи інтересів.

Залежно від ступеня заінтересованості у розгляді справи український законодавець виокремлює два види третіх осіб у цивільному процесі. Одним із них є треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ст. 34 ЦПК України).

Третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, є особи, які, пред'являючи самостійні позовні вимоги, вступають в уже відкрите провадження у цивільній справі для захисту своїх суб'єктивних прав, свобод чи інтересів, оскільки вважають, що спірні блага належать саме їм, а не позивачеві або відповідачеві.

Поряд із законодавчою назвою, вчені-процесуалісти пропонують свої (альтернативні) варіанти найменувань третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Проаналізує-

мо основні з них, використовуючи такі спеціальні методи наукового пізнання як порівняльно-правовий та формально-догматичний.

За допомогою зазначених методів наукового пізнання проведемо дослідження альтернативних (відносно законодавчого) найменувань третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, що їх пропонує юридична література, шляхом зіставлення змісту та форми досліджуваних нами явищ; виокремимо їх відмінності та схожості; шляхом синтезу отриманих знань підсумуємо результати проведеного дослідження.

Так, на думку О.В. Бобровника, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, слід іменувати «другими позивачами». Така пропозиція, наголошує автор, зумовлена «більш раціональним сприйняттям цього терміна, до того ж це дає змогу не тільки скоротити його назву, а й відокремити його від третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору» [1, с. 12]. Відповідна позиція науковця є непослідовною, адже далі автор пропонує іменувати таких третіх осіб вже зовсім по-іншому – «третьою стороною» [1, с. 15].

М.М. Коршунов та Ю.Л. Марєєв пропонують називати третю особу, яка заявляє самостійні вимоги, позивачем, який запізнився, оскільки, якщо б третій особі вдалося пред'явити позов раніше позивача, то вони помінялися б процесуальними ролями [3, с. 131–132].

«Третя особа-позивач» – таку назву для третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, у науковий обіг вводять М.А. Гурвич [2, с. 50] та М.С. Шакарян [4, с. 9]. Процесуалісти обґрунтовують свою позицію тим, що цивільний процесуальний статус цієї третьої особи є тотожним цивільному процесуальному статусу позивача, хоча, водночас, ініціювання процесу безпосередньо третьою особою є неможливим.

Вважається, пропонування правничій громадськості альтернативних (до законодавчого) найменувань третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, не є обґрунтованим повною мірою. У ЦПК України не тільки вдало сформульовано юридичну конструкцію цивільного процесуального інституту третіх осіб, але й чітко визначено їх найменування.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, вступаючи у цивільний процес, заявляють самостійні вимоги та набувають прав та обов'язків позивача, проте вони в жодному разі не є позивачами, навіть «другими», через цілу низку причин: